

DỊCH CÚM GIA CẦM TỪ ĐẦU NĂM 2012 ĐẾN NAY VÀ CÁC BIỆN PHÁP PHÒNG CHỐNG

Văn Đăng Kỳ
Phòng Dịch tễ, Cục Thú y

I. TÌNH HÌNH DỊCH BỆNH

Từ đầu năm 2012 đến nay (tháng 3-2012), dịch cúm gia cầm đã xảy ra ở 59 xã/phường của 42 huyện /quận thuộc 14 tỉnh/ thành . Tổng số gia cầm mắc bệnh, chết và tiêu huỷ là 66.373 con, trong đó gồm 8.711 gà , 56.550 vịt, 1.112 ngan.

- **Nguyên nhân chủ quan:** Chính quyền và người dân tại một số địa phương chủ quan, lơ là trong công tác phòng, chống dịch, không chủ động triển khai thực hiện các biện pháp phòng chống theo quy định, không có sự gắn kết chặt chẽ giữa chính quyền và các ngành chức năng với ngành thú y trong công tác phòng chống dịch. Nhiều địa phương chưa kiểm soát triệt để việc vận chuyển gia cầm trong nước và qua biên giới, công tác quy hoạch quản lý chăn nuôi, buôn bán giết mổ gia cầm, xây dựng vùng/cơ sở an toàn dịch bệnh nhìn chung chuyển biến chưa tích cực.

- **Nguyên nhân khách quan:** Tập quán chăn nuôi phân tán, nhỏ lẻ, không an toàn của người dân (nuôi gà thả vườn, vịt chạy đồng, vịt thời vụ,...) gây khó khăn cho việc tổ chức phòng, chống dịch; nguồn bệnh cúm gia cầm là nguồn dịch thiên nhiên nên rất khó kiểm soát vì virus H5N1 tồn lưu trong môi trường, trong đàn thủy cầm, đàn chim hoang, chim di trú và cũng dễ xâm nhập từ các nước khác do các hoạt động vận chuyển lậu gia cầm, sản phẩm gia cầm qua biên giới. Thời tiết bất lợi và diễn biến bất thường làm giảm sức đề kháng của đàn gia cầm. Các hoạt động vận chuyển, giết mổ gia cầm và di chuyển của người dân trong dịp Tết, trong các hoạt động lễ hội dân gian tăng cao, nhiều đàn gia cầm đã hết miễn dịch hoặc được nuôi mới, hiện vẫn chưa có vaccin phù hợp để tiêm phòng chủng virus cúm đã biến đổi (H5N1 nhánh 2.3.2.1).

Do thời tiết diễn biến bất thường làm giảm sức đề kháng của đàn gia cầm, các hoạt động vận chuyển, giết mổ gia cầm và di chuyển của người dân trong nhiều hoạt động lễ hội ở các địa phương tăng cao, nhiều đàn gia cầm đã hết miễn dịch hoặc được nuôi mới, các tỉnh miền Bắc và miền Trung Tây Nguyên chưa có vaccin phù hợp để tiêm phòng chủng virus cúm đã biến đổi (các tỉnh miền Bắc và miền Trung, Tây nguyên xuất hiện nhánh vi rút 2.3.2.1. Trong đó có 28% là nhánh 2.3.2.1b vaccin tiêm phòng không có tác dụng và 72% là nhánh 2.3.2.1a vaccin tiêm phòng chỉ có thể bảo hộ 70% trong điều kiện thực nghiệm, các tỉnh Nam bộ hầu hết là nhánh 1 vaccin vẫn có tác dụng bảo hộ 100%)....do vậy trong thời gian tới, nguy cơ dịch có thể vẫn tiếp tục xảy ra là rất cao.

Các clade virus cúm gia cầm tại Việt Nam

Từ cuối năm 2003 đến nay, virus cúm H5N1 đã có nhiều biến đổi. Để theo dõi đánh giá sự biến đổi, các chuyên gia WHO/OIE/FAO đã phân loại virus cúm H5N1 dựa trên gen HAH5 thành nhiều nhánh (gọi là clade) từ 0-9. Tại Việt Nam, kết quả phân tích mẫu virus từ các ổ dịch cho thấy có nhiều clade của virus cúm H5N1 xuất hiện như: clade 1, clade 5, clade 2.3 (bao gồm các phân nhánh 2.3.2 và 2.3.4), ngoài ra còn có clade 7 (đang lưu hành ở Trung Quốc) được tìm thấy trên gà nhập lậu qua đường Lạng Sơn.

Qua theo dõi phân bố về thời gian của các clade virus cúm H5N1 cho thấy:

- Clade 1 xuất hiện ở Việt Nam từ năm 2003 đến năm 2010;
- Clade 2.3.4 xuất hiện từ năm 2007 đến năm 2010;
- Clade 2.3.2 xuất hiện trong năm 2006 sau đó không xuất hiện và tái xuất hiện trong năm 2009/2010 cho đến nay;

Qua theo dõi phân bố về không gian của các clade virut cúm H5N1 cho thấy các clade virut cúm gia cầm H5N1 phổ biến ở Việt nam trong những năm gần đây là các clade 1, clade 2.3.2 và clade 2.3.4, phân bố cụ thể ở các địa phương (xem bảng 1)

Bảng 1, Sự phân bố của các clade virut cúm H5N1 tại Việt Nam

Năm	Clade 1	Clade 2.3.2	Clade 2.3.4
2003/2004	Nam bộ	-	Miền Bắc
2005	Nam bộ	-	Miền Bắc
2006	-	Miền Bắc	-
2007	Nam bộ	-	Miền Bắc
2008	Nam bộ	-	Miền Bắc/Miền Nam
2009	Nam bộ	Miền Bắc	Miền bắc
2010	Nam bộ	Miền Bắc	Miền Bắc/Miền Nam
2011	Nam bộ	Miền Bắc+ Tây Ninh	Không xuất hiện

Qua đây nhận thấy:

- Ở khu vực Nam bộ, clade 1 có thời gian tồn tại rất lâu suốt từ 2003 đến 2010, chỉ phát hiện thấy 2 mẫu virut clade 2.3.4

- Ở phía Bắc, gần như luôn có sự thay thế của các clade virut cúm mới: Năm 2007 clade 2.3.4 thay thế clade 1, và đến nửa sau năm 2010 clade 2.3.2 đã thay thế clade 2.3.4.

Về lưu hành virut: Hầu hết các ổ dịch cúm gia cầm là do virut cúm A H5N1 gây ra. Tuy nhiên, ở các địa phương khác nhau có các biến thể của virut này lưu hành và gây bệnh khác nhau. Ở khu vực phía Nam, chủng virut H5N1 nhánh 1 (clade 1) tồn tại từ 2003 đến nay. Ở khu vực phía Bắc và Duyên hải miền Trung và Tây Nguyên luôn có sự thay thế của các nhánh virut cúm H5N1 mới, cụ thể năm 2007 nhánh 2.3.4 thay thế nhánh 1 ở các tỉnh miền Bắc, năm 2010 nhánh 2.3.2 thay thế nhánh 2.3.4 và tiếp tục lưu hành cho đến nay. Hiện nay, nhánh virut mới 2.3.2 đã biến đổi và phát triển thành 02 nhánh phụ có sự khác biệt lớn về kháng nguyên; nhánh phụ 2.3.2.1a lưu hành rộng rãi ở hầu khắp các tỉnh, trong khi đó nhánh phụ 2.3.2.1b được phát hiện tại Nam Định, Thái Bình, Bắc Kạn, Bắc Ninh, Nghệ An, Phú Thọ, Bắc Ninh . Các nhánh phụ virut 2.3.2.1a và 2.3.2.1b chưa có vaccin tiêm phòng thích ứng: với nhánh phụ virut 2.3.2.1a vaccin chỉ có khả năng đáp ứng miễn dịch 70% trong điều kiện thử nghiệm, còn với nhánh phụ virut 2.3.2.1 - B không có đáp ứng miễn dịch. Kết quả giám sát virut tại 30 tỉnh lấy mẫu có 29 tỉnh dương tính với cúm A, 17 tỉnh dương tính với H5 và 15 tỉnh có dương tính với H5N1, tỷ lệ lưu hành virut trung bình là 4,13%, tỉnh có tỷ lệ dương tính cao là Hà Tĩnh 25%, Cà Mau 16,67%, Quảng Ninh là 12,5%, Thanh Hóa 11,81%.

Về độc lực của của nhánh virut 2-3-2: Kết quả thí nghiệm cho thấy sau khi công cường độc gà 9 tuần tuổi và vịt 4 tuần tuổi bằng cách nhỏ mũi với liều $10^{6.5}$ TCID₅₀/con, 100% gà chết trong vòng 3 ngày và 20% vịt chết trong vòng 7 ngày. Như vậy có thể thấy nhánh virut mới này rất độc với gà và ít độc hơn với vịt (nhánh 1 và nhánh 2-3-4 có thể giết 60 - 70% vịt).

Về hiệu quả vaccin với các clade virut

Qua các thí nghiệm đánh giá vaccin cho thấy

- Vaccin H5N1 Re-1: vẫn có hiệu quả đối với các nhánh virut 1 và 2.3.4, tuy nhiên đối với nhánh 2.3.2.1a thì hiệu quả bảo hộ không cao (khoảng 80%) nếu tiêm 1 mũi, đối với nhánh 2.3.2.1b kể cả khi tiêm 2 mũi vaccin thì tỷ lệ bảo hộ chỉ đạt 50%.

- Vacxin H5N1 Re-5: Nếu tiêm 1 mũi thì tỷ lệ bảo hộ đạt 70% với nhánh 2.3.2.1a và không bảo hộ với nhánh 2.3.2.1b.

Kết quả thử nghiệm lựa chọn vacxin

Bộ Nông nghiệp và PTNT thử nghiệm vacxin nhập của Trung Quốc đã sử dụng trong Chương trình tiêm phòng cúm gia cầm. Vacxin H5N1 Re-1: vẫn có hiệu quả đối với các nhánh virut 1 và 2.3.4, tuy nhiên đối với nhánh 2.3.2.1a thì hiệu quả bảo hộ không cao (khoảng 80%) nếu tiêm 1 mũi, đối với nhánh 2.3.2.1b kể cả khi tiêm 2 mũi vacxin thì tỷ lệ bảo hộ chỉ đạt 50%. Tuy nhiên vacxin này Trung Quốc không sản xuất và dùng để tiêm phòng.

Vacxin H5N1 Re-5 hiện nay Trung Quốc đang sử dụng loại vacxin này để phòng chống dịch. Vacxin H5N1 Re-5, nếu tiêm 1 mũi thì tỷ lệ bảo hộ đạt 70% với nhánh 2.3.2.1a và không bảo hộ với nhánh 2.3.2.1b.

Để chủ động nguồn vacxin Bộ Nông nghiệp và PTNT đã giao cho Công ty TNHH thuốc thú y Trung ương II (Navetco) phối hợp với Viện công nghệ sinh học, Bộ Khoa học công nghệ nghiên cứu và sản xuất vacxin cúm A/H5N1 nhũ dầu để phòng chống bệnh cúm gia cầm và đã được Hội đồng khoa học của Cục Thú y nghiệm thu, có kết quả gần tương đương với vacxin H5N1 Re-5 của Trung Quốc, Công ty có khả năng sản xuất 10 triệu liều/tháng và sẽ đưa ra thị trường vào tháng 3/2012.

Tình hình bệnh cúm A /H5N1 trên người

Từ đầu năm 2011 đến nay đã có 2 trường hợp tử vong do nhiễm cúm A (H5N1) một người thuộc tỉnh Kiên Giang và một người thuộc tỉnh Sóc Trăng

Tại Việt Nam: Từ năm 2003 đến 2012, toàn quốc có 121 ca nhiễm cúm A H5N1, trong đó 61 ca tử vong.

II. CÔNG TÁC PHÒNG CHỐNG DỊCH

Văn bản chỉ đạo chống dịch

- Ngày 5/2/2012, Bộ trưởng Bộ Nông Nghiệp và PTNT đã có công điện số 04/CĐ-BNN-TY gửi UBND các tỉnh, thành phố trực thuộc TW và các Bộ, Ngành thành viên Ban chỉ đạo quốc gia PCDCGC về việc triển khai cấp bách các biện pháp phòng chống bệnh cúm gia cầm.

- Ngày 04/02/2012, Bộ Y tế có Quyết định số 293/QĐ-BYT về việc thành lập 02 đoàn liên ngành kiểm tra công tác phòng chống dịch cúm gia cầm tại Cần Thơ và Sóc Trăng. Theo các công văn số 104/DP-DT và 105/DP-DT của Cục Y tế dự phòng, các đoàn sẽ đi kiểm tra vào ngày 09/02 .

- Ngày 03/02/2012, Cục Thú y có công văn số 111/TY-DT gửi các Cơ quan thú y vùng, Chi cục thú y các tỉnh, thành phố tăng cường công tác phòng chống dịch cúm gia cầm.

- Ngày 9/2/2012, Bộ trưởng Bộ Nông Nghiệp và PTNT có quyết định số 229/QĐ-BNN-TY về việc thành lập 07 Đoàn kiểm tra công tác phòng, chống dịch cúm gia cầm tại các tỉnh, thành phố. Hiện nay, các đoàn công tác đang đi kiểm tra, đôn đốc công tác phòng chống dịch tại các địa phương.

- Ngày 9/2/2012, Bộ Nông nghiệp và PTNT có công văn số 258/BNN- TY gửi UBND các tỉnh thành phố trực thuộc TW về việc triển khai tháng vệ sinh tiêu độc, khử trùng.

Tình hình sử dụng vacxin cúm gia cầm qua các năm

Kết quả được ghi trong bảng 2

Bảng 2. Tình hình sử dụng vaccin cúm gia cầm qua các năm

TT	Năm	Số lượng vaccin (liều)	Thành tiền (đồng)
1	2005	262.336.174	57.835.784.823
2	2006	338.384.862	76.323.447.112
3	2007	429.990.748	99.170.178.785
4	2008	370.941.047	84.838.198.450
5	2009	263.318.615	58.481.983.737
6	2010	238.130.955	49.345.559.180
	Tổng cộng	1.903.102.401	425.995.152.087

- Để phục vụ tiêm phòng đợt 1/2011, Cục Thú y đã nhập 50 triệu liều vaccin H5N1 Re5 cung ứng cho 13 địa phương khu vực phía Nam để tiêm phòng dịch,

- Để phục vụ tiêm phòng đợt 2/2011, Cục Thú y đã nhập 60 triệu liều vaccin H5N1 Re5, đã cung ứng 53,3 triệu liều vaccin cho các địa phương tiêm phòng và tiêm bao vây chống.

- Đang làm thủ tục nhập vaccin khẩn cấp 50 triệu liều vaccin cúm gia cầm H5N1 chủng Re-5.

III. CÁC BIỆN PHÁP PHÒNG CHỐNG DỊCH TRONG THỜI GIAN TỚI

Tập trung đôn đốc các địa phương thực hiện chỉ đạo của Thủ tướng Chính phủ tại Chỉ thị số 365/CT-TTg về thực hiện các biện pháp phòng chống dịch bệnh gia súc, gia cầm và Quyết định số 1442/QĐ-TTg ngày 23/8/2011 về sửa đổi, bổ sung một số điều của Quyết định số 719/QĐ-TTg; chỉ đạo của Bộ trưởng Bộ Nông nghiệp và PTNT tại Công điện số 04/CĐ-BNN ngày 5/02/2012 về việc triển khai cấp bách các biện pháp phòng chống bệnh cúm gia cầm, Công văn số 258/BNN-TY ngày 09/02/2012 của Bộ Nông nghiệp và PTNT về việc “phát động tháng vệ sinh, tiêu độc, khử trùng môi trường” và chú trọng một số nội dung sau:

Tăng cường công tác tuyên truyền cho người chăn nuôi, buôn bán, giết mổ, tiêu thụ gia cầm và sản phẩm gia cầm nhằm giảm thiểu các hành vi có nguy cơ làm phát sinh và lây lan dịch. Đề nghị các địa phương xây dựng chương trình tuyên truyền phòng chống dịch cúm gia cầm để trình cấp có thẩm quyền phê duyệt, đồng thời chỉ đạo các cơ quan thông tấn ở địa phương dành thời lượng thích hợp cho tuyên truyền, tổ chức tuyên truyền liên tục trong thời điểm này về tính chất nguy hiểm cũng như nguy cơ phát sinh ổ dịch của các bệnh cúm gia cầm. Đối với chính quyền các cấp, các ban, ngành của địa phương, cần quán triệt phương châm: “Chủ động phát hiện sớm ổ dịch, xử lý dịch quyết liệt và bao vây, giám sát chặt ổ dịch”, khuyến khích người dân chăn nuôi đảm bảo an ninh sinh học (nuôi nhốt gia cầm, mua con giống có nguồn gốc, chăm sóc nuôi dưỡng tốt, thường xuyên vệ sinh khu vực chăn nuôi, không mang gia cầm ở chợ về nuôi chung với đàn gia cầm của gia đình, hạn chế tiếp xúc với gia cầm); khi phát hiện gia cầm bệnh, chết không rõ nguyên nhân phải báo cho nhân viên thú y hoặc người có trách nhiệm; không mua bán, giết mổ, tiêu thụ gia cầm nghi mắc bệnh, chết. Khuyến cáo rõ cho người dân về các dấu hiệu nhận biết dịch cúm trên gia cầm, triệu chứng bệnh cúm trên người,.. và hướng dẫn các biện pháp phòng chống dịch cho gia cầm hoặc đến các cơ sở y tế để được khám, chữa bệnh theo qui định.

Tăng cường công tác giám sát phát hiện sớm, khi có dịch xảy ra phải lấy mẫu gửi xét nghiệm, xác định chủng virus gây bệnh là clade nào, đồng thời tiêu huỷ ngay đàn

gia cầm bị bệnh, vệ sinh tiêu độc khử trùng xung quanh khu vực có dịch, lập chốt kiểm dịch ngăn chặn gia cầm vận chuyển ra ngoài ổ dịch. Riêng đối với các tỉnh Nam bộ phải thường xuyên thực hiện tiêm phòng vắc xin cúm gia cầm, tạo miễn dịch khép kín cho đàn gia cầm, yêu cầu kết quả tiêm phòng phải đạt tỷ lệ trên 80% trên tổng đàn.

Đồng loạt triển khai “thắng vệ sinh, tiêu độc khử trùng môi trường” trong toàn quốc để tăng hiệu quả tiêu diệt mầm bệnh.

Tăng cường kiểm tra giám sát chặt chẽ việc vận chuyển, buôn bán gia cầm trên địa bàn và qua biên giới, thực hiện nghiêm việc kiểm dịch tại gốc, kiểm soát có hiệu quả việc vận chuyển gia cầm và sản phẩm gia cầm ra vào địa bàn. Chính quyền địa phương cấp xã nơi có ổ dịch cúm gia cầm tổ chức quản lý chặt ổ dịch, cấm vận chuyển, cấm giết mổ gia cầm trong vùng dịch, khuyến cáo người dân không nuôi vịt thả đồng trong thời gian này. Các cơ quan thú y, các trạm kiểm dịch phải thông tin và phối hợp chặt chẽ với nhau để kiểm soát tốt việc vận chuyển gia cầm.

Cục Thú y tăng cường công tác giám sát dịch bệnh tổ chức lấy mẫu bệnh phẩm tại các địa phương, để xác định chủng virus gây bệnh đối với bệnh cúm gia cầm, tiếp tục thử nghiệm tìm ra vắc xin phù hợp phục vụ công tác phòng chống bệnh, tổ chức hội nghị tư vấn kỹ thuật bao gồm các nhà khoa học, quản lý trong nước và quốc tế, nhằm đánh giá tư vấn về công tác tiêm phòng vắc xin cúm gia cầm./.

Phụ lục 1.

Phân bố các clade virus cúm gia cầm tại Việt Nam năm 2011

<i>TT</i>	<i>Clade 2.3.2.1a</i>	<i>Clade 2.3.2.1b</i>	<i>Clade 1.1</i>
1	Bắc Giang	Thái Bình	Bà Rịa-VT
2	Bắc Kạn	Bắc Kạn	Bắc Liêu
3	Bắc Ninh	Bắc Ninh	Đak Lăk
4	Bình Định	Nam Định	Đồng Tháp
5	Đắk Lắk	Nghệ An	Hậu Giang
6	Hà Nam	Phú Thọ	Kiên Giang
7	Hà Tĩnh	Thái Nguyên	Long An
8	Hải Phòng		Quảng Ngãi
9	Hà Nội		Sóc Trăng
10	Khánh Hòa		Tây Ninh
11	Lâm Đồng		Tiền Giang
12	Lạng Sơn		Vĩnh Long
13	Nam Định		
14	Nghệ An		
15	Ninh Bình		
16	Quảng Ngãi		
17	Quảng Ninh		
18	Quảng Trị		
19	Tây Ninh		
20	Thái Nguyên		
21	Thanh Hóa		
22	Tuyên Quang		
23	Vĩnh Phúc		

Phụ lục 2
Bản đồ phân bố các clade virut cúm gia cầm H5N1 tại Việt Nam năm 2011
và đầu năm 2012

